Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
JEAN RICHARD DE LA TOUR
της 13ης Ιουλίου 2023 [1]

Υπόθεση C-518/22

J.M.P.
κατά
AP Assistenzprofis GmbH

[αίτηση του Bundesarbeitsgericht
(Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου Εργατικών Διαφορών, Γερμανία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Κοινωνική πολιτική – Ίση μεταχείριση στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας – Οδηγία 2000/78/ΕΚ – Απαγόρευση διακρίσεων λόγω ηλικίας – Υπηρεσίες προσωπικής βοήθειας σε άτομα με αναπηρία – Προσφορά θέσης εργασίας με καθορισμό ελάχιστου και μέγιστου ορίου ηλικίας του προς πρόσληψη προσώπου – Συνεκτίμηση των επιθυμιών και των αναγκών του ατόμου με αναπηρία»

I. Εισαγωγή

1. Η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 2, παράγραφος 5, του άρθρου 4, παράγραφος 1, του άρθρου 6, παράγραφος 1, και του άρθρου 7 της οδηγίας 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία [2], υπό το πρίσμα του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης [3], καθώς και της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, η οποία εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την απόφαση 2010/48/ΕΚ του Συμβουλίου, της 26ης Νοεμβρίου 2009 [4].

2. Η αίτηση αυτή υπεβλήθη στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της J.M.P. και της AP Assistenzprofis GmbH, παρόχου υποστηρικτικών και συμβουλευτικών υπηρεσιών σε άτομα με αναπηρία, με αντικείμενο την αξίωση της J.M.P. να της καταβληθεί αποζημίωση για φερόμενη διάκριση λόγω ηλικίας κατά τη διαδικασία πρόσληψης προσωπικού βοηθού. Η J.M.P. υποστηρίζει ότι η υποψηφιότητά της δεν έγινε δεκτή διότι βρισκόταν εκτός του απαιτούμενου από την προσφορά θέσης εργασίας ηλικιακού εύρους, ήτοι του ηλικιακού εύρους μεταξύ 18 και 30 ετών.

1 Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

2 ΕΕ 2000, L 303, σ. 16.

3 Στο εξής: Χάρτης.

4 ΕΕ 2010, L 23, σ. 35· στο εξής: Σύμβαση του ΟΗΕ.

3. Συναφώς, το Bundesarbeitsgericht (Ομοσπονδιακό Δικαστήριο Εργατικών Διαφορών, Γερμανία) υποβάλλει στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα σχετικά με την ενδεχόμενη δικαιολόγηση της διαφορετικής μεταχείρισης λόγω ηλικίας, ζητώντας από αυτό να ερμηνεύσει, ειδικότερα, το άρθρο 2, παράγραφος 5, το άρθρο 4, παράγραφος 1, το άρθρο 6, παράγραφος 1, και/ή το άρθρο 7 της οδηγίας 2000/78, υπό το πρίσμα των διατάξεων του Χάρτη και της Σύμβασης του ΟΗΕ.

4. Με τις παρούσες προτάσεις θα προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί ότι η κρίσιμη διάταξη είναι το άρθρο 2, παράγραφος 5, της ως άνω οδηγίας και ότι αυτό, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του άρθρου 26 του Χάρτη και του άρθρου 19 της Σύμβασης του ΟΗΕ, έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται, δυνάμει εθνικής ρύθμισης που προβλέπει ότι οι επιθυμίες των ατόμων με αναπηρία όσον αφορά την οργάνωση της παρεχόμενης σε αυτά προσωπικής βοήθειας πρέπει να λαμβάνονται υπόψη προκειμένου να διασφαλίζεται η αυτονομία τους και η ένταξή τους στην κοινωνία, στην πρόσληψη προσωπικού βοηθού με ηλικιακό κριτήριο, υπό τον όρο ότι το μέτρο αυτό είναι αναγκαίο για την προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών άλλων.

II. Το νομικό πλαίσιο

A. Το διεθνές δίκαιο

5. Το άρθρο 1 της Σύμβασης του ΟΗΕ, το οποίο επιγράφεται «Σκοπός», ορίζει τα εξής:

«Ο σκοπός της παρούσας σύμβασης είναι η προώθηση, προστασία και διασφάλιση της πλήρους και ισότιμης απόλαυσης όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών από όλα τα άτομα με αναπηρία και η προάσπιση του σεβασμού της έμφυτης αξιοπρέπειάς τους.

[…]»

6. Το άρθρο 3 της Σύμβασης αυτής, το οποίο φέρει τον τίτλο «Γενικές αρχές», ορίζει τα εξής:

«Οι αρχές της παρούσας σύμβασης είναι:

α) ο σεβασμός της έμφυτης αξιοπρέπειας, της αυτονομίας, που περιλαμβάνει και την ελευθερία του ατόμου να πραγματοποιεί τις δικές του επιλογές, και της ανεξαρτησίας του ατόμου·

β) η απαγόρευση διακρίσεων·

γ) η πλήρης και πραγματική συμμετοχή και ένταξη στην κοινωνία·

δ) ο σεβασμός της διαφορετικότητας και η αποδοχή των ατόμων με αναπηρία ως μέρος της ανθρώπινης ποικιλότητας και του ανθρώπινου είδους·

[…]».

7. Το άρθρο 5 της εν λόγω Σύμβασης, υπό τον τίτλο «Ισότητα και απαγόρευση διακρίσεων», έχει ως εξής:

«1. Τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν ότι όλα τα άτομα είναι ίσα ενώπιον και βάσει του νόμου και δικαιούνται ίση προστασία και ίση κάλυψη του νόμου χωρίς καμία διάκριση.

[…]

4. Ειδικά μέτρα που είναι απαραίτητα για να επιταχυνθεί ή να επιτευχθεί στην πράξη η ισότητα των ατόμων με αναπηρία δεν θεωρείται ότι συνιστούν διάκριση βάσει των όρων της παρούσας σύμβασης.»

8. Το άρθρο 12 της ίδιας Σύμβασης, το οποίο επιγράφεται «Ίση αναγνώριση ενώπιον του νόμου», προβλέπει στην παράγραφό του 2 τα εξής:

«Τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν ότι τα άτομα με αναπηρία απολαμβάνουν ικανότητα δικαίου σε ισότιμη βάση με τα άλλα πρόσωπα σε όλες τις πτυχές της ζωής.»

9. Το άρθρο 19 της Σύμβασης του ΟΗΕ, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ανεξάρτητη διαβίωση και ένταξη στην κοινότητα», διαλαμβάνει τα εξής:

«Τα συμβαλλόμενα κράτη της παρούσας σύμβασης αναγνωρίζουν το ισότιμο δικαίωμα όλων των ατόμων με αναπηρία να ζουν σε κοινότητα, με ίσες δυνατότητες επιλογής με τα άλλα άτομα, και λαμβάνουν αποτελεσματικά και κατάλληλα μέτρα για να διευκολύνουν την πλήρη απόλαυση αυτού του δικαιώματος από τα άτομα με αναπηρία και την πλήρη ένταξη και συμμετοχή τους στην κοινότητα, εξασφαλίζοντας ακόμη ότι:

α) τα άτομα με αναπηρία έχουν την ευκαιρία να επιλέγουν τον τόπο κατοικίας τους και τα άτομα με τα οποία ζουν, σε ισότιμη βάση με τους άλλους, και δεν είναι υποχρεωμένα να ακολουθούν έναν συγκεκριμένο τρόπο ζωής·

β) τα άτομα με αναπηρία έχουν πρόσβαση σε ένα φάσμα υπηρεσιών παροχής βοήθειας στο σπίτι ή σε ίδρυμα και άλλων κοινωνικών υπηρεσιών, όπως η παροχή της απαραίτητης ατομικής βοήθειας για τη διαβίωση και την ένταξη στην κοινωνία και για την πρόληψη της απομόνωσης ή της απόρριψης από την κοινότητα·

γ) οι κοινωνικές υπηρεσίες και δυνατότητες που διατίθενται στο ευρύ κοινό είναι διαθέσιμες σε ισότιμη βάση σε άτομα με αναπηρία και ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους.»

Β. Το δίκαιο της Ένωσης

10. Το άρθρο 1 της οδηγίας 2000/78, υπό τον τίτλο «Σκοπός», προβλέπει τα εξής:

«Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι η θέσπιση γενικού πλαισίου για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, ειδικών αναγκών, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας, προκειμένου να υλοποιηθεί η αρχή της ίσης μεταχείρισης στα κράτη μέλη.»

11. Το άρθρο 2 της οδηγίας αυτής ορίζει τα εξής:

«1. Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, η αρχή της ίσης μεταχείρισης σημαίνει την απουσία άμεσης ή έμμεσης διάκρισης για έναν από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1.

2. Για τους σκοπούς της παραγράφου 1:

α) συντρέχει άμεση διάκριση όταν, για έναν από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1, ένα πρόσωπο υφίσταται μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν την οποία υφίσταται, υπέστη ή θα υφίστατο σε ανάλογη κατάσταση ένα άλλο πρόσωπο,

[…]

5. Η παρούσα οδηγία δεν θίγει τα μέτρα που προβλέπει ο εθνικός νόμος και τα οποία σε μια δημοκρατική κοινωνία είναι αναγκαία για την ασφάλεια, την προάσπιση της τάξης και την πρόληψη ποινικών παραβάσεων, την προστασία της υγείας και των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων.»

12. Το άρθρο 4 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο επιγράφεται «Επαγγελματικές απαιτήσεις», ορίζει, στην παράγραφό του 1, τα εξής:

«Κατά παρέκκλιση του άρθρου 2 παράγραφοι 1 και 2, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι η διαφορετική μεταχείριση που βασίζεται σε ένα από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1, δεν συνιστά διάκριση όταν, λόγω της φύσης των συγκεκριμένων επαγγελματικών δραστηριοτήτων ή του πλαισίου εντός του οποίου διεξάγονται αυτές, ένα τέτοιο χαρακτηριστικό αποτελεί ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση, εφόσον ο στόχος είναι θεμιτός και η προϋπόθεση είναι ανάλογη.»

13. Το άρθρο 5 της ίδιας οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Εύλογες προσαρμογές για τα πρόσωπα με ειδικές ανάγκες», έχει ως εξής:

«Για να εξασφαλισθεί η τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης έναντι προσώπων με ειδικές ανάγκες, προβλέπονται εύλογες προσαρμογές. Αυτό σημαίνει ότι ο εργοδότης λαμβάνει τα ενδεδειγμένα μέτρα, ανάλογα με τις ανάγκες που παρουσιάζονται σε μια συγκεκριμένη κατάσταση, ώστε το πρόσωπο με ειδικές ανάγκες να μπορεί να έχει πρόσβαση σε θέση εργασίας, να ασκεί ή να προάγεται στο επάγγελμά του, ή προκειμένου να του παρέχεται εκπαίδευση, αρκεί τα μέτρα αυτά να μη συνεπάγονται δυσανάλογη επιβάρυνση για τον εργοδότη. Η επιβάρυνση δεν είναι δυσανάλογη όταν αντισταθμίζεται επαρκώς με μέτρα λαμβανόμενα στο πλαίσιο της πολιτικής ενός κράτους μέλους υπέρ των ατόμων με ειδικές ανάγκες.»

14. Το άρθρο 6 της οδηγίας 2000/78, υπό τον τίτλο «Δικαιολογημένη διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας», έχει ως εξής:

«1. Κατά παρέκκλιση εκ του άρθρου 2 παράγραφος 2, τα κράτη μέλη δύνανται να προβλέπουν ότι η λόγω ηλικίας διαφορετική μεταχείριση δεν συνιστά διάκριση εφόσον δικαιολογείται στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου αντικειμενικά και λογικά από έναν θεμιτό στόχο, ιδίως δε από θεμιτούς στόχους της πολιτικής στον τομέα της απασχόλησης, της αγοράς εργασίας και της επαγγελματικής κατάρτισης, και εφόσον τα μέσα επίτευξης του στόχου αυτού είναι πρόσφορα και αναγκαία.

Αυτή η διαφορετική μεταχείριση μπορεί ιδίως να περιλαμβάνει:

α) την καθιέρωση ειδικών συνθηκών για την πρόσβαση στην απασχόληση και την επαγγελματική κατάρτιση, για την απασχόληση και την εργασία, συμπεριλαμβανομένων των όρων απόλυσης και αμοιβής, για τους νέους, τους ηλικιωμένους και τους εργαζομένους που συντηρούν άλλα πρόσωπα, προκειμένου να ευνοείται η επαγγελματική τους ένταξη ή να εξασφαλίζεται η προστασία τους,

β) τον καθορισμό ελάχιστων όρων ηλικίας, επαγγελματικής εμπειρίας ή αρχαιότητας στην απασχόληση για την πρόσβαση στην απασχόληση ή σε ορισμένα πλεονεκτήματα που συνδέονται με την απασχόληση,

γ) τον καθορισμό ανώτατου ορίου ηλικίας για την πρόσληψη, με βάση την απαιτούμενη κατάρτιση για τη συγκεκριμένη θέση εργασίας ή την ανάγκη εύλογης περιόδου απασχόλησης πριν από τη συνταξιοδότηση.

[…]»

15. Το άρθρο 7 της οδηγίας αυτής, το οποίο φέρει τον τίτλο «Θετική δράση και ειδικά μέτρα», προβλέπει τα εξής:

«1. Προκειμένου να πραγματωθεί η πλήρης ισότητα στην επαγγελματική ζωή, η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να θεσπίσουν ειδικά μέτρα με σκοπό την πρόληψη ή την αντιστάθμιση μειονεκτημάτων για ένα από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1.

2. Όσον αφορά τα πρόσωπα με ειδικές ανάγκες, η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να εισάγουν διατάξεις προστασίας της υγείας και της ασφαλείας στο χώρο εργασίας, ούτε μέτρα που στοχεύουν στη δημιουργία ή τη διατήρηση προϋποθέσεων ή διευκολύνσεων με σκοπό τη διαφύλαξη ή την ενθάρρυνση της ένταξής τους στον κόσμο της εργασίας.»

Γ. Το γερμανικό δίκαιο

1. Ο GG

16. Το άρθρο 1 του Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (Θεμελιώδους Νόμου της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας)[5], της 23ης Μαΐου 1949, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης, ορίζει τα εξής:

«1. Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι απαραβίαστη. Κάθε δημόσια αρχή οφείλει να τη σέβεται και να την προστατεύει.

2. Ο γερμανικός λαός αναγνωρίζει, για τον λόγο αυτόν, τα απαράβατα και αναφαίρετα ανθρώπινα δικαιώματα ως θεμέλιο κάθε κοινωνίας ανθρώπων, της ειρήνης και της δικαιοσύνης στον κόσμο.

[…]»

[5] BGBl. 1949 I, σ. 1· στο εξής: GG.

17. Το άρθρο 2, παράγραφος 1, του GG ορίζει τα εξής:

«Καθένας έχει δικαίωμα στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, υπό τον όρο ότι δεν προσβάλλει τα δικαιώματα άλλων, τη συνταγματική τάξη ή τα χρηστά ήθη».

2. Ο AGG

18. Ο Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz (γενικός νόμος για την ίση μεταχείριση)[6], της 14ης Αυγούστου 2006, αποσκοπεί στη μεταφορά της οδηγίας 2000/78 στο γερμανικό δίκαιο.

19. Το άρθρο 1 του AGG, το οποίο καθορίζει τον σκοπό του νόμου αυτού, ορίζει τα εξής:

«Σκοπός του παρόντος νόμου είναι η αποτροπή ή η εξάλειψη κάθε δυσμενούς διάκρισης λόγω φυλής, εθνοτικής καταγωγής, φύλου, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού».

20. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, του AGG προβλέπει τα εξής:

«Συντρέχει άμεση διάκριση όταν, για έναν από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1, ένα πρόσωπο υφίσταται μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν την οποία υφίσταται, υπέστη ή θα υφίστατο σε ανάλογη κατάσταση ένα άλλο πρόσωπο […]».

21. Το άρθρο 5 του AGG προβλέπει τα εξής:

«Πέραν των λόγων που αναφέρονται στα άρθρα 8 έως 10 […], επιτρέπεται επίσης διαφορετική μεταχείριση όταν λαμβάνονται επαρκή και κατάλληλα μέτρα για την πρόληψη ή την αντιστάθμιση μειονεκτημάτων που προκύπτουν από κάποιον εκ των μνημονευόμενων στο άρθρο 1 λόγων».

22. Το άρθρο 7, παράγραφος 1, του AGG ορίζει τα εξής:

«Οι εργαζόμενοι δεν πρέπει να υφίστανται δυσμενή διάκριση για λόγο μνημονευόμενο στο άρθρο 1 […]».

23. Το άρθρο 8, παράγραφος 1, του AGG έχει ως εξής:

«Διαφορετική μεταχείριση για έναν από τους λόγους του άρθρου 1 επιτρέπεται όταν, λόγω της φύσης της συγκεκριμένης επαγγελματικής δραστηριότητας ή των όρων άσκησής της, ένας τέτοιος λόγος αποτελεί ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση, εφόσον ο στόχος είναι θεμιτός και η προϋπόθεση είναι αναλογική».

[6] BGBl. 2006 I, σ. 1897· στο εξής: AGG.

24. Το άρθρο 10 του AGG προβλέπει τα εξής:

«Κατά παρέκκλιση από το άρθρο 8, επιτρέπεται επίσης διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας όταν αυτή δικαιολογείται αντικειμενικά και λογικά από έναν θεμιτό στόχο. Τα μέσα επίτευξης του στόχου αυτού πρέπει να είναι πρόσφορα και αναγκαία. Η διαφορετική αυτή μεταχείριση μπορεί ιδίως να περιλαμβάνει:

1. την καθιέρωση ειδικών συνθηκών για την πρόσβαση στην απασχόληση και την επαγγελματική κατάρτιση, για την απασχόληση και την εργασία, συμπεριλαμβανομένων των όρων αμοιβής και λύσης της σύμβασης εργασίας, για τους νέους, τους ηλικιωμένους και τους εργαζομένους που συντηρούν άλλα πρόσωπα, προκειμένου να ευνοείται η επαγγελματική ένταξή τους ή να εξασφαλίζεται η προστασία τους,

2. τον καθορισμό ελάχιστων όρων ηλικίας, επαγγελματικής πείρας ή αρχαιότητας στην απασχόληση, για την πρόσβαση στην απασχόληση ή σε ορισμένα πλεονεκτήματα που συνδέονται με την απασχόληση,

3. τον καθορισμό ανώτατου ορίου ηλικίας για την πρόσληψη, με βάση την απαιτούμενη κατάρτιση για τη συγκεκριμένη θέση εργασίας ή την ανάγκη εύλογης περιόδου απασχόλησης πριν από τη συνταξιοδότηση,

[…]».

25. Το άρθρο 15, παράγραφοι 1 και 2, του AGG διαλαμβάνει τα εξής:

«1. Σε περίπτωση παράβασης της απαγόρευσης των διακρίσεων, ο εργοδότης υποχρεούται να αποκαταστήσει την προκληθείσα ζημία […]

2. Σε περίπτωση βλάβης που δεν συνίσταται σε περιουσιακή ζημία, ο εργαζόμενος μπορεί να ζητήσει δίκαιη χρηματική ικανοποίηση […]»

3. Ο Sozialgesetzbuch

26. Το άρθρο 33 του Sozialgesetzbuch, Erstes Buch (κώδικα κοινωνικής ασφάλισης, βιβλίο I)[7], της 11ης Δεκεμβρίου 1975, ορίζει τα εξής:

«Εάν το περιεχόμενο των δικαιωμάτων ή υποχρεώσεων δεν ορίζεται λεπτομερώς ως προς τη φύση ή την έκτασή τους, πρέπει, κατά τον προσδιορισμό τους, να λαμβάνονται υπόψη η προσωπική κατάσταση του δικαιούχου ή του υποχρέου, οι ανάγκες του και η φοροδοτική ικανότητά του, καθώς και οι τοπικές συνθήκες, υπό την επιφύλαξη αντίθετων νομοθετικών διατάξεων. Συναφώς, οι επιθυμίες του δικαιούχου ή του υποχρέου πρέπει να γίνονται σεβαστές εφόσον είναι εύλογες».

27. Το άρθρο 8, παράγραφος 1, του Sozialgesetzbuch, Neuntes Buch (κώδικα κοινωνικής ασφάλισης, βιβλίο IX)[8], της 23ης Δεκεμβρίου 2016, ορίζει τα εξής:

«Κατά τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τις παροχές και κατά την εκπλήρωση των παροχών που αποσκοπούν στην ενθάρρυνση της συμμετοχής στο κοινωνικό γίγνεσθαι, λαμβάνονται υπόψη οι

7 BGBl. 1975 I, σ. 3015· στο εξής: SGB I.

8 BGBl. 2016 I, σ. 3234· στο εξής: SGB IX.

θεμιτές επιθυμίες των δικαιούχων. Συναφώς, λαμβάνονται επίσης υπόψη η προσωπική κατάσταση, η ηλικία, το φύλο, η οικογένεια και οι θρησκευτικές και ιδεολογικές ανάγκες των δικαιούχων· κατά τα λοιπά, εφαρμογή έχει το άρθρο 33 του [SGB I] […]».

28. Το άρθρο 78, παράγραφος 1, του SGB IX έχει ως εξής:

«Για την αυτοτελή και ανεξάρτητη διαχείριση της καθημερινής ζωής, συμπεριλαμβανομένης της οργάνωσης της καθημερινότητας, παρέχονται υπηρεσίες βοήθειας. Οι υπηρεσίες αυτές αφορούν, μεταξύ άλλων, παροχές για τη διευθέτηση γενικών καθημερινών υποχρεώσεων, όπως η διαχείριση του νοικοκυριού, η σύναψη κοινωνικών σχέσεων, ο προγραμματισμός του προσωπικού βίου, η συμμετοχή στο κοινωνικό και πολιτιστικό γίγνεσθαι, η αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, περιλαμβανομένης της εξεύρεσης χρόνου για αθλητικές δραστηριότητες, καθώς και η διασφάλιση της αποτελεσματικότητας των υπηρεσιών οι οποίες παρέχονται είτε από ιατρό είτε κατόπιν εντολής ιατρού. Περιλαμβάνουν επικοινωνία και επαφή με τους ενεργούντες στο περιβάλλον αυτό».

III. Τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

29. Η AP Assistenzprofis, αναιρεσίβλητη της κύριας δίκης, είναι εταιρία η οποία παρέχει σε άτομα με αναπηρία, σύμφωνα με το άρθρο 78, παράγραφος 1, του SGB IX, υποστηρικτικές και συμβουλευτικές υπηρεσίες προκειμένου τα άτομα αυτά να είναι σε θέση να διαχειρίζονται ανεξάρτητα τον καθημερινό βίο τους.

30. Τον Ιούλιο του 2018, η εταιρία αυτή δημοσίευσε μια προσφορά θέσης εργασίας, σύμφωνα με την οποία η A., φοιτήτρια ηλικίας 28 ετών, αναζητούσε γυναίκες βοηθούς για συνδρομή σε όλες τις πτυχές του καθημερινού βίου, οι οποίες θα έπρεπε «κατά προτίμηση να είναι ηλικίας μεταξύ 18 και 30 ετών».

31. Η J.M.P., αναιρεσείουσα της κύριας δίκης, γεννηθείσα το 1968, υπέβαλε αίτηση υποψηφιότητας για τη θέση αυτή, η οποία όμως απερρίφθη από την αναιρεσίβλητη της κύριας δίκης.

32. Κατόπιν μη ευοδωθείσας εξωδικαστικής διεκδικήσεως των δικαιωμάτων της, η αναιρεσείουσα της κύριας δίκης άσκησε αγωγή κατά της αναιρεσίβλητης της κύριας δίκης ενώπιον του Arbeitsgericht Köln (δικαστηρίου εργατικών διαφορών Κολωνίας, Γερμανία) ζητώντας να υποχρεωθεί η τελευταία να της καταβάλει αποζημίωση για διάκριση λόγω ηλικίας, δυνάμει του άρθρου 15, παράγραφος 2, του AGG.

33. Στο πλαίσιο αυτό, η αναιρεσείουσα της κύριας δίκης υποστήριξε, αφενός, ότι η δημοσίευση προσφοράς θέσης εργασίας ρητώς απευθυνόμενης σε πρόσωπα ηλικίας «μεταξύ 18 και 30 ετών» επιτρέπει να συναχθεί τεκμήριο ότι η αίτησή της απερρίφθη κατά τη διαδικασία πρόσληψης λόγω της ηλικίας της, τεκμήριο το οποίο δεν επιχείρησε να ανατρέψει η αναιρεσίβλητη της κύριας δίκης. Αφετέρου, η διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να είναι δικαιολογημένη όσον αφορά τις υπηρεσίες προσωπικής βοήθειας. Επομένως, η διαφορετική αυτή μεταχείριση δεν επιτρέπεται ούτε βάσει του άρθρου 8, παράγραφος 1, του AGG ούτε κατ' εφαρμογήν του άρθρου 10 του AGG, στον βαθμό που, μεταξύ άλλων, όσον αφορά τη σχέση εμπιστοσύνης στις υπηρεσίες προσωπικής βοήθειας, δεν έχει σημασία κάποια συγκεκριμένη ηλικία. Αντιθέτως, σύμφωνα με την αναιρεσείουσα της κύριας δίκης, η παροχή υπηρεσιών

προσωπικής βοήθειας από πρόσωπο μεγαλύτερης ηλικίας από την απαιτούμενη στην προσφορά θέσης εργασίας θα μπορούσε να έχει σημαντικά οφέλη για το άτομο με αναπηρία, λόγω της μεγαλύτερης εμπειρίας του βοηθού.

34. Η αναιρεσίβλητη της κύριας δίκης ζήτησε την απόρριψη της αγωγής υποστηρίζοντας ότι τυχόν διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας δικαιολογείται από το άρθρο 8, παράγραφος 1, ή το άρθρο 10 του AGG. Επεσήμανε, συναφώς, ότι η απαιτούμενη βοήθεια συνίσταται στην αυστηρώς προσωπική και συνεχή συνοδεία του επικουρούμενου προσώπου σε όλες τις καθημερινές δραστηριότητες, υπό καθεστώς μόνιμης και πλήρους εξάρτησης του τελευταίου από τον προσωπικό βοηθό. Κατά την ίδια, ο καθορισμός συγκεκριμένου ορίου ηλικίας αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την ικανοποίηση των άκρως προσωπικών αναγκών του επικουρούμενου προσώπου, ήτοι της Α., προκειμένου η τελευταία να είναι σε θέση να συμμετέχει προσηκόντως στο κοινωνικό γίγνεσθαι ως φοιτήτρια πανεπιστημιακού ιδρύματος.

35. Όπως προβλέπει το άρθρο 8, παράγραφος 1, του SGB IX, πρέπει, σύμφωνα με την αναιρεσίβλητη της κύριας δίκης, να λαμβάνονται υπόψη οι θεμιτές επιθυμίες και οι υποκειμενικές ανάγκες κάθε επικουρούμενου προσώπου. Στο πλαίσιο αυτό, η θεμιτή επιθυμία του επικουρούμενου προσώπου όσον αφορά την ηλικία του προσωπικού βοηθού πρέπει να θεωρηθεί ως «ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση», κατά την έννοια του άρθρου 8, παράγραφος 1, του AGG, η οποία επιτρέπει την επίτευξη του σκοπού των υπηρεσιών παροχής βοήθειας, όπως προβλέπεται στο άρθρο 78, παράγραφος 1, του SGB IX. Η αναιρεσίβλητη της κύριας δίκης φρονεί ότι η απαίτηση αυτή είναι σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας. Επιπλέον, υποστηρίζει ότι η διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας επιτρέπεται και από το άρθρο 10 του AGG, δεδομένου ότι είναι αντικειμενική και εύλογη, δικαιολογείται από θεμιτό στόχο, τα δε μέσα για την επίτευξη του σκοπού της παροχής προσωπικής βοήθειας, όπως προβλέπεται στο άρθρο 78 του SGB IX, είναι πρόσφορα και αναγκαία.

36. Κατόπιν αποδοχής, αφενός, της αγωγής της αναιρεσείουσας της κύριας δίκης από το Arbeitsgericht Köln (δικαστήριο εργατικών διαφορών Κολωνίας) και, αφετέρου, της έφεσης της αναιρεσίβλητης κατά της απόφασης αυτής από το Landesarbeitsgericht Köln (δευτεροβάθμιο δικαστήριο εργατικών διαφορών Κολωνίας, Γερμανία), η αναιρεσείουσα της κύριας δίκης άσκησε αναίρεση κατά της απόφασης του τελευταίου αυτού δικαστηρίου ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.

37. Προκαταρκτικώς, το αιτούν δικαστήριο διαπιστώνει, αφενός, ότι μια κατάσταση όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2000/78, δεδομένου ότι αφορά τα κριτήρια επιλογής για την πρόσβαση στην απασχόληση, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της οδηγίας αυτής. Αφετέρου, εκτιμά ότι η αναιρεσείουσα της κύριας δίκης υπέστη, συνεπεία της απόρριψης της αίτησής της από την αναιρεσίβλητη της κύριας δίκης, άμεση διάκριση λόγω ηλικίας, κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας 2000/78.

38. Επιληφθέν καταστάσεως στην οποία τόσο η αναιρεσείουσα της κύριας δίκης όσο και το οικείο άτομο με αναπηρία μπορούν να αξιώσουν προστασία έναντι των διακρίσεων, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι σκοπός της αίτησής του για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως είναι να διαπιστωθεί πώς μπορεί να επιτευχθεί ισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων καθενός από τα πρόσωπα τα οποία αφορά η συγκεκριμένη περίπτωση παροχής προσωπικής βοήθειας.

39. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι η παροχή υπηρεσιών προσωπικής βοήθειας αφορά όλους τους τομείς της ζωής και εισδύει στην προσωπική και ιδιωτική σφαίρα του επικουρούμενου προσώπου. Αναλόγως των περιστάσεων κάθε περίπτωσης, η βοήθεια αυτή μπορεί να ανταποκρίνεται σε διαφορετικές ανάγκες. Σε μια κατάσταση όπως αυτή της διαφοράς της κύριας δίκης, μία από τις ανάγκες που εξέφρασε η A. είναι η πανεπιστημιακή υποστήριξη, η οποία μπορεί να συνίσταται στην καταγραφή και την επεξεργασία του περιεχομένου των πανεπιστημιακών μαθημάτων και να περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την προετοιμασία φακέλων μαθημάτων. Το άτομο με αναπηρία χρειάζεται προσωπική βοήθεια σε κάθε συναναστροφή του με άλλους φοιτητές, πράγμα που σημαίνει ότι η βοήθεια αυτή αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της πανεπιστημιακής ζωής του.

40. Από γενικής απόψεως, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η προσωπική βοήθεια βασίζεται στην αρχή του αυτοπροσδιορισμού, και, ως εκ τούτου, έχει ως σκοπό να καταστήσει τα άτομα με αναπηρία ικανά να οργανώνουν ανεξάρτητα τη ζωή τους. Τούτο σημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι τα πρόσωπα αυτά πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να επιλέγουν κατά τρόπο ανεξάρτητο το προσωπικό που θα παρέχει την εν λόγω βοήθεια, τη δυνατότητα να απευθύνουν οδηγίες στο προσωπικό αυτό καθώς και τη δυνατότητα να καθορίζουν τις λεπτομέρειες και την έκταση των παρεχόμενων υπηρεσιών.

41. Επομένως, σύμφωνα με το γερμανικό δίκαιο, πρέπει, κατά τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τις παροχές και κατά την εκπλήρωσή τους, δυνάμει του άρθρου 8, παράγραφος 1, του SGB IX, σε συνδυασμό με το άρθρο 33 του SGB I, να ικανοποιούνται οι θεμιτές επιθυμίες των δικαιούχων, εφόσον είναι εύλογες, λαμβανομένων ιδίως υπόψη των προσωπικών περιστάσεων, της ηλικίας, του φύλου, της οικογένειας καθώς και των θρησκευτικών και κοινωνικοπολιτικών πεποιθήσεων των οικείων δικαιούχων.

42. Εν συνόψει, κατά το αιτούν δικαστήριο, σκοπός του δικαιώματος των δικαιούχων παροχών να εκφράζουν τις επιθυμίες τους και να προβαίνουν σε ελεύθερες επιλογές είναι να λαμβάνεται υπόψη το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία να οργανώνουν τις συνθήκες διαβίωσής τους κατά τον πλέον αυτόνομο και ανεξάρτητο τρόπο και να ενισχύεται τόσο η προσωπική αυτονομία τους όσο και τα κίνητρά τους για συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι, σε ισότιμη βάση με τους άλλους και με σεβασμό της αξιοπρέπειάς τους. Το εν λόγω δικαστήριο μνημονεύει συναφώς διάφορες διατάξεις της Σύμβασης του ΟΗΕ, μεταξύ των οποίων τα άρθρα της 1, 3, 5, 12 και 19, καθώς και διάφορες διατάξεις του Χάρτη, μεταξύ των οποίων τα άρθρα του 1, 7 και 26.

43. Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι, στην περίπτωση των υπηρεσιών προσωπικής βοήθειας, πρέπει να γίνονται σεβαστές οι επιθυμίες των ατόμων με αναπηρία σε σχέση με την οργάνωση της ζωής τους. Ειδικότερα, τα πρόσωπα αυτά πρέπει, όπως και τα άτομα χωρίς αναπηρία, να μπορούν να επιλέγουν το πρόσωπο με το οποίο επιθυμούν να μοιράζονται τον καθημερινό βίο τους. Ως εκ τούτου, πρέπει να διευκρινιστεί εάν, στο πλαίσιο διαδικασίας για την πρόσληψη προσωπικού βοηθού από άτομο με αναπηρία, συνάδει με τις διατάξεις της οδηγίας 2000/78 η αναγωγή μιας συγκεκριμένης ηλικιακής προτίμησης σε κριτήριο επιλογής, δεδομένου ότι, σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας αυτής, απαγορεύεται η άμεση διάκριση λόγω ηλικίας.

44. Υπό το πρίσμα αυτό, το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να διευκρινίσει ποια ή ποιες διατάξεις της εν λόγω οδηγίας θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν την επίμαχη διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας.

45. Όσον αφορά, κατά πρώτον, το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται εάν η επιθυμία που εκφράζει άτομο με αναπηρία, στο πλαίσιο του δικαιώματός του για αυτοπροσδιορισμό, σε σχέση με την ηλικία του προσωπικού βοηθού, συνιστά χαρακτηριστικό καλυπτόμενο από τη διάταξη αυτή, καθώς και εάν ορισμένη ηλικιακή προτίμηση μπορεί να συνιστά «ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση», κατά την έννοια της συγκεκριμένης διάταξης. Το αιτούν δικαστήριο εκφράζει συναφώς αμφιβολίες, δεδομένου ότι η επίμαχη εν προκειμένω επιθυμία δεν είναι γενικού χαρακτήρα και, ως τέτοια, δεν προσδιορίζεται αντικειμενικά από τη φύση της επίμαχης επαγγελματικής δραστηριότητας ή από το πλαίσιο εντός του οποίου διεξάγεται αυτή. Παραδείγματος χάριν, ένα άλλο νεαρό άτομο με αναπηρία θα μπορούσε να επιλέξει ένα πρόσωπο της ηλικίας των γονέων του. Εξ αυτού συνάγεται ότι οι επιθυμίες κάθε ατόμου με αναπηρία βασίζονται σε υποκειμενικές προτεραιότητες ως προς την ανεξάρτητη οργάνωση της ζωής του.

46. Όσον αφορά, κατά δεύτερον, το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78, το αιτούν δικαστήριο εκφράζει αμφιβολίες ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής του σε κατάσταση όπως η επίμαχη στη διαφορά της κύριας δίκης. Κατά το δικαστήριο αυτό, θα μπορούσε να θεωρηθεί «θεμιτός στόχος», κατά την έννοια της εν λόγω διάταξης, η συνεκτίμηση του δικαιώματος των ατόμων με αναπηρία να οργανώνουν τις συνθήκες διαβίωσής τους κατά τον πλέον ανεξάρτητο και αυτόνομο τρόπο και να ενισχύεται τόσο η προσωπική αυτονομία τους όσο και τα κίνητρά τους για συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

47. Κατά τρίτον, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι το άρθρο 7 της οδηγίας 2000/78 αφορά την ισότητα στην επαγγελματική ζωή, η οποία, σε περίπτωση όπως αυτή της διαφοράς της κύριας δίκης, δεν αποτελεί το αντικείμενο της επίμαχης περίπτωσης προσωπικής βοήθειας. Ωστόσο, το δικαστήριο αυτό εκφράζει αμφιβολίες ως προς το εάν ορισμένη διάκριση λόγω ηλικίας, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει του άρθρου αυτού, λαμβανομένου υπόψη του άρθρου 5, παράγραφοι 1 και 4, της Σύμβασης του ΟΗΕ.

48. Τέλος, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί εάν το άρθρο 2, παράγραφος 5, της οδηγίας 2000/78, το οποίο ορίζει ότι η οδηγία αυτή δεν θίγει τα μέτρα που προβλέπει ο εθνικός νόμος και τα οποία, σε μια δημοκρατική κοινωνία, είναι αναγκαία, μεταξύ άλλων, για την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων, μπορεί να δικαιολογήσει, σε περίπτωση όπως αυτή της διαφοράς της κύριας δίκης, διάκριση λόγω ηλικίας. Υπενθυμίζοντας τον σκοπό των υπηρεσιών προσωπικής βοήθειας, λαμβανομένου δε υπόψη ότι ένα άτομο χωρίς αναπηρία στην ηλικία της Α., ήτοι 28 ετών, είναι ελεύθερο να αποφασίζει αυτοτελώς με ποιας ηλικίας πρόσωπα επιθυμεί να μοιράζεται τον καθημερινό βίο του, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι πλείστα όσα στοιχεία συνηγορούν υπέρ της άποψης ότι τα άτομα με αναπηρία πρέπει να έχουν επίσης δικαίωμα ελεύθερης επιλογής και στα θέματα προσωπικής βοήθειας.

49. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Bundesarbeitsgericht (Ομοσπονδιακό Δικαστήριο Εργατικών Διαφορών) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Χωρεί ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 1, του άρθρου 6, παράγραφος 1, του άρθρου 7 και/ή του άρθρου 2, παράγραφος 5, της [οδηγίας 2000/78] –υπό το πρίσμα των διατάξεων του [Χάρτη], καθώς και υπό το πρίσμα του άρθρου 19 της [Σύμβασης του ΟΗΕ]– υπό την έννοια ότι μια άμεση δυσμενής διάκριση λόγω ηλικίας μπορεί, σε περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης, να είναι δικαιολογημένη;»

50. Γραπτές παρατηρήσεις υπέβαλαν η αναιρεσείουσα της κύριας δίκης, η αναιρεσίβλητη της κύριας δίκης, η Ελληνική, η Πολωνική και η Πορτογαλική Κυβέρνηση, καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

IV. Ανάλυση

51. Με το προδικαστικό ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί εάν ο σεβασμός των προσωπικών επιθυμιών των προσώπων που δικαιούνται υπηρεσίες προσωπικής βοήθειας λόγω αναπηρίας είναι ικανός να δικαιολογήσει ενδεχόμενη διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας δυνάμει της οδηγίας 2000/78. Υπό το πρίσμα αυτό, ζητεί από το Δικαστήριο να ερμηνεύσει ειδικότερα το άρθρο 2, παράγραφος 5, το άρθρο 4, παράγραφος 1, το άρθρο 6, παράγραφος 1, και/ή το άρθρο 7 της εν λόγω οδηγίας, υπό το πρίσμα των διατάξεων του Χάρτη καθώς και της Σύμβασης του ΟΗΕ[9].

52. Προκαταρκτικώς, διευκρινίζεται, αφενός, ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη κατάσταση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2000/78, στον βαθμό που η διαδικασία πρόσληψης προσωπικού βοηθού, στο πλαίσιο της οποίας οι υποψήφιοι πρέπει κατά προτίμηση να είναι μεταξύ 18 και 30 ετών, επηρεάζει τους «όρους πρόσβασης στην απασχόληση», κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της οδηγίας αυτής, προβλέποντας συναφώς κριτήριο επιλογής, κατά την έννοια της ίδιας διάταξης.

53. Αφετέρου, μπορεί να υποτεθεί, βάσει του καθορισμού της ηλικιακής αυτής προτίμησης, ότι το πρόσωπο που υποβάλλει υποψηφιότητα για την εν λόγω θέση εργασίας και δεν ανήκει στην ανωτέρω ηλικιακή κατηγορία, θα αντιμετωπιστεί λιγότερο ευνοϊκά από ένα άλλο πρόσωπο που βρίσκεται σε ανάλογη κατάσταση, αλλά ανήκει στη συγκεκριμένη ηλικιακή κατηγορία. Μια τέτοια διάκριση λόγω ηλικίας συνιστά «άμεση διάκριση», κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας 2000/78.

54. Το ίδιο αυτό άρθρο απαριθμεί, στην παράγραφό του 5, τους λόγους που θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν ενδεχόμενη διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας. Κατά συνέπεια, σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, η οικεία οδηγία «δεν θίγει τα μέτρα που προβλέπει ο εθνικός νόμος και τα οποία σε μια δημοκρατική κοινωνία είναι αναγκαία για την ασφάλεια, την προάσπιση της τάξης και την πρόληψη ποινικών παραβάσεων, την προστασία της υγείας και των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων».

55. Όπως έχει διευκρινίσει το Δικαστήριο, θεσπίζοντας τη διάταξη αυτή, ο νομοθέτης της Ένωσης θέλησε να αποτρέψει και να επιλύσει τυχόν σύγκρουση στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας, μεταξύ, αφενός, της αρχής της ίσης μεταχείρισης και, αφετέρου, της ανάγκης διασφάλισης της δημόσιας τάξης, ασφάλειας και υγείας, της αποτροπής των παραβάσεων, καθώς και της προστασίας των δικαιωμάτων και των ατομικών ελευθεριών που είναι απαραίτητα για τη λειτουργία μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Επομένως, ο εν λόγω νομοθέτης αποφάσισε ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις που απαριθμούνται στο άρθρο 2, παράγραφος 5, της οδηγίας 2000/78, οι

[9] Επισημαίνω ότι η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης προσφορά θέσης εργασίας περιέχει, επιπλέον, ένα κριτήριο επιλογής σχετικά με το φύλο του αναζητούμενου προσωπικού βοηθού. Ωστόσο, στον βαθμό που το αιτούν δικαστήριο υποβάλλει στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα μόνον ως προς τη δικαιολόγηση, βάσει της οδηγίας 2000/78, της διαφορετικής μεταχείρισης λόγω ηλικίας, το Δικαστήριο δεν οφείλει να εξετάσει με την απόφασή του εάν το κριτήριο αυτό σχετικά με το φύλο συνιστά δυσμενή διάκριση, το εν λόγω δε κριτήριο εκφεύγει του πεδίου εφαρμογής της συγκεκριμένης οδηγίας.

αρχές που αυτή θέτει δεν εφαρμόζονται σε μέτρα που συνεπάγονται διαφορετική μεταχείριση βάσει ενός από τους λόγους που προβλέπει το άρθρο 1 της οδηγίας, υπό τον όρο, όμως, ότι τα μέτρα αυτά είναι αναγκαία για την επίτευξη των προαναφερθέντων σκοπών [10].

56. Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει επίσης ότι, δεδομένου ότι το εν λόγω άρθρο 2, παράγραφος 5, θεσπίζει παρέκκλιση από την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων, πρέπει να ερμηνεύεται στενά [11].

57. Προκειμένου το άρθρο 2, παράγραφος 5, της οδηγίας 2000/78 να είναι δυνατό να δικαιολογήσει την επίμαχη στη διαφορά της κύριας δίκης διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας, πρέπει, κατά πρώτον, να εξακριβωθεί εάν το επίμαχο μέτρο προβλέπεται από τον εθνικό νόμο, όπως απαιτεί η διάταξη αυτή.

58. Φρονώ ότι τούτο συμβαίνει εν προκειμένω. Πράγματι, η ηλικιακή προϋπόθεση που μνημονεύεται στην επίμαχη προσφορά θέσης εργασίας συνιστά μέτρο προβλεπόμενο από το εθνικό δίκαιο, δεδομένου ότι, σύμφωνα με τις πληροφορίες που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο, το άρθρο 8, παράγραφος 1, του SGB IX, σε συνδυασμό με το άρθρο 33 του SGB I, προβλέπει ότι, κατά τη λήψη απόφασης σχετικά με τις υπηρεσίες προσωπικής βοήθειας καθώς και κατά την παροχή τους, πρέπει να ικανοποιούνται οι θεμιτές επιθυμίες των δικαιούχων, εφόσον είναι εύλογες, λαμβανομένων δε υπόψη, ιδίως, των προσωπικών περιστάσεων, της ηλικίας, του φύλου, της οικογένειας και των θρησκευτικών και κοινωνικοπολιτικών πεποιθήσεων των οικείων δικαιούχων [12]. Όπως επισημαίνει το αιτούν δικαστήριο, η παροχή υπηρεσιών προσωπικής βοήθειας υπόκειται, επομένως, στην τήρηση των διατάξεων του εθνικού δικαίου που κατοχυρώνουν το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία να εκφράζουν τις επιθυμίες τους όσον αφορά την παροχή των υπηρεσιών αυτών, προκειμένου να διασφαλίζεται η αυτονομία τους και η ένταξή τους στην κοινωνία.

59. Όπως και η Επιτροπή, εκτιμώ ότι, προκειμένου να προσδιοριστεί εάν το άρθρο 2, παράγραφος 5, της οδηγίας 2000/78 τυγχάνει εφαρμογής, κρίσιμο είναι ότι η απόφαση επί της αρχής σχετικά με τη βαρύτητα ορισμένων συμφερόντων λαμβάνεται από τον εθνικό νομοθέτη στο πλαίσιο της στάθμισης των προστατευόμενων από την οδηγία αυτή συμφερόντων. Βάσει ακριβώς της εν λόγω στάθμισης, μπορούν στη συνέχεια να ληφθούν επιμέρους μέτρα, όπως το επίμαχο στην κύρια δίκη. Επομένως, το άρθρο αυτό τυγχάνει εφαρμογής σε τέτοιου είδους μέτρα, με τα οποία οι παρέχοντες υπηρεσίες προσωπικής βοήθειας υλοποιούν απλώς στην πράξη τις επιλογές του εθνικού νομοθέτη [13].

60. Κατά δεύτερον, πρέπει να εξεταστεί εάν η εθνική ρύθμιση επιδιώκει έναν από τους σκοπούς του άρθρου 2, παράγραφος 5, της οδηγίας 2000/78, ήτοι την προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών άλλων.

[10] Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 12ης Ιανουαρίου 2023, TP (Δημιουργός οπτικοακουστικού υλικού για τη δημόσια τηλεόραση) (C-356/21, EU:C:2023:9, σκέψη 70 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[11] Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 12ης Ιανουαρίου 2023, TP (Δημιουργός οπτικοακουστικού υλικού για τη δημόσια τηλεόραση) (C-356/21, EU:C:2023:9, σκέψη 71 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[12] Το αιτούν δικαστήριο κάνει συναφώς αναφορά και στην αιτιολογική έκθεση του άρθρου 78, παράγραφος 2, του SGB IX.

[13] Υπό το ίδιο αυτό πρίσμα, επισημαίνω ότι από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι τα κράτη μέλη μπορούν να αναθέτουν, μέσω εξουσιοδοτικών διατάξεων, στους κοινωνικούς εταίρους τη λήψη μέτρων, κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 5, της οδηγίας 2000/78 στους τομείς που αυτό προβλέπει και οι οποίοι διέπονται από συλλογικές συμφωνίες. Οι εν λόγω εξουσιοδοτικές διατάξεις πρέπει να είναι αρκούντως σαφείς, προκειμένου να διασφαλίζεται ότι τα προαναφερθέντα μέτρα πληρούν τις απαιτήσεις του εν λόγω άρθρου 2, παράγραφος 5: βλ. απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2011, Prigge κ.λπ. (C-447/09, EU:C:2011:573, σκέψη 61).

61. Η απάντηση είναι καταφατική. Πράγματι, όπως επισημαίνει το αιτούν δικαστήριο, σκοπός του δικαιώματος των δικαιούχων παροχών να εκφράζουν τις επιθυμίες τους και να προβαίνουν σε ελεύθερες επιλογές, το οποίο κατοχυρώνεται από την ανωτέρω ρύθμιση, είναι να λαμβάνεται υπόψη το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία να οργανώνουν τις συνθήκες διαβίωσής τους κατά τον πλέον αυτόνομο και ανεξάρτητο τρόπο και να ενισχύεται τόσο η προσωπική αυτονομία τους όσο και τα κίνητρά τους για συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι, σε ισότιμη βάση με τους άλλους και με σεβασμό της αξιοπρέπειάς τους.

62. Ως εκ τούτου, συμμερίζομαι τη γνώμη του αιτούντος δικαστηρίου ότι, καθόσον ένα άτομο χωρίς αναπηρία στην ηλικία της Α. είναι ελεύθερο να αποφασίζει αυτοτελώς με ποιας ηλικίας πρόσωπα επιθυμεί να μοιράζεται τον καθημερινό βίο του, τα άτομα με αναπηρία πρέπει να έχουν επίσης τέτοιο δικαίωμα ελεύθερης επιλογής όσον αφορά και την προσωπική βοήθεια. Όπως ορθώς επισημαίνει η Πολωνική Κυβέρνηση, ο προσωπικός βοηθός συνδράμει το άτομο με αναπηρία στην προσπάθειά του να υπερβεί τα εμπόδια που περιορίζουν την ικανότητά του να συμμετέχει στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό γίγνεσθαι σε ισότιμη βάση με τα άτομα χωρίς αναπηρία.

63. Εν συνόψει, το δικαίωμα άλλων προσώπων που, κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 5, της οδηγίας 2000/78, χρήζει προστασίας είναι το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού των ατόμων με αναπηρία, δυνάμει του οποίου τα τελευταία πρέπει να είναι σε θέση να επιλέγουν τον τρόπο και τον τόπο διαβίωσής τους καθώς και τα πρόσωπα με τα οποία ζουν, προκειμένου να διασφαλίζεται η αυτονομία τους και η ένταξή τους στην κοινωνία. Το δικαίωμα αυτό συνεπάγεται ιδίως ότι τα εν λόγω πρόσωπα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να διαμορφώνουν τις παρεχόμενες σε αυτά υπηρεσίες και να δίνουν απευθείας οδηγίες στον προσωπικό βοηθό, πράγμα που περιλαμβάνει τον καθορισμό των κριτηρίων επιλογής του βοηθού τους και την ενεργό συμμετοχή τους στην οικεία διαδικασία πρόσληψης.

64. Ουδεμία αμφιβολία υφίσταται ως προς τον θεμιτό χαρακτήρα του σκοπού που επιδιώκει η εθνική ρύθμιση, δεδομένου ότι, σύμφωνα με όσα προβλέπει το άρθρο 26 του Χάρτη, η ρύθμιση αυτή αποσκοπεί στη διασφάλιση της αυτονομίας και της κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης των ατόμων με αναπηρία καθώς και της συμμετοχής τους στον κοινοτικό βίο.

65. Επιπλέον, προς στήριξη του θεμιτού χαρακτήρα του σκοπού αυτού, σημειώνεται ότι η οδηγία 2000/78 πρέπει, στο μέτρο του δυνατού, να ερμηνεύεται κατά τρόπο σύμφωνο με τη Σύμβαση του ΟΗΕ[14]. Όπως επισήμανε το αιτούν δικαστήριο, η Σύμβαση αυτή σκοπεί να διασφαλίσει την προσωπική αυτονομία και την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία, σε ισότιμη βάση με τους άλλους και με σεβασμό της αξιοπρέπειάς τους. Ειδικότερα, το άρθρο 19 της Σύμβασης αυτής απαριθμεί σειρά μέτρων που πρέπει να λάβουν τα συμβαλλόμενα κράτη για την επίτευξη του ως άνω σκοπού. Μεταξύ των μέτρων αυτών περιλαμβάνεται η δυνατότητα των ατόμων με αναπηρία να επιλέγουν τον τόπο κατοικίας τους και τα άτομα με τα οποία ζουν[15], καθώς και η διασφάλιση της απαραίτητης ατομικής βοήθειας για τη διαβίωση και την ένταξη στην κοινωνία και για την πρόληψη της απομόνωσης ή της απόρριψης από την κοινότητα[16]. Επιπλέον, το άρθρο 5, παράγραφος 4, της Σύμβασης του ΟΗΕ προβλέπει ότι τα ειδικά μέτρα που είναι απαραίτητα για να επιταχυνθεί ή να επιτευχθεί στην πράξη η ισότητα των ατόμων με αναπηρία δεν θεωρείται ότι συνιστούν διάκριση βάσει των όρων της Σύμβασης αυτής.

[14] Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 10ης Φεβρουαρίου 2022, HR Rail (C-485/20, EU:C:2022:85, σκέψη 38 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[15] Βλ. άρθρο 19, στοιχείο α′, της Σύμβασης του ΟΗΕ.

[16] Βλ. άρθρο 19, στοιχείο β′, της Σύμβασης του ΟΗΕ. Ως προς τις πτυχές αυτές, βλ. Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, «Γενική παρατήρηση αριθ. 5 (2017) σχετικά με την ανεξάρτητη διαβίωση και την ένταξη στην κοινωνία».

66. Κατά τρίτον, σε κατάσταση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία χαρακτηρίζεται από τη λήψη ατομικού μέτρου με το οποίο υλοποιείται η επιλογή στην οποία προέβη ο εθνικός νομοθέτης με το άρθρο 8, παράγραφος 1, του SGB IX, σε συνδυασμό με το άρθρο 33 του SGB I, πρέπει να εξακριβωθεί εάν η διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας είναι αναγκαία για την προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών άλλων, κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 5, της οδηγίας 2000/78.

67. Συναφώς, εκτιμώ ότι η εκδήλωση, βάσει της εθνικής ρύθμισης, ηλικιακής προτίμησης προς τον σκοπό της πρόσληψης προσωπικού βοηθού για το άτομο με αναπηρία είναι κατάλληλη και δεν βαίνει πέραν του αναγκαίου μέτρου για την επίτευξη του σκοπού αυτού, ο οποίος συνίσταται, εν προκειμένω, στην προστασία του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού των ατόμων με αναπηρία προκειμένου να διασφαλίζεται η αυτονομία τους και η ένταξή τους στην κοινωνία.

68. Πράγματι, πέραν του ότι πρόκειται για προτίμηση («κατά προτίμηση μεταξύ 18 και 30 ετών») και όχι για απόλυτη απαίτηση, από το άρθρο 78, παράγραφος 1, του SGB IX προκύπτει ότι η παροχή προσωπικής βοήθειας περιλαμβάνει, ιδίως, υπηρεσίες για τη διευθέτηση γενικών καθημερινών υποχρεώσεων, όπως η διαχείριση του νοικοκυριού, η σύναψη κοινωνικών σχέσεων, ο προγραμματισμός του προσωπικού βίου, η συμμετοχή στο κοινωνικό και πολιτιστικό γίγνεσθαι, η αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, περιλαμβανομένης της εξεύρεσης χρόνου για αθλητικές δραστηριότητες, καθώς και η διασφάλιση της αποτελεσματικότητας των παροχών και των υπηρεσιών οι οποίες παρέχονται είτε από ιατρό είτε κατόπιν εντολής ιατρού. Επομένως, η προσωπική βοήθεια αφορά όλους τους τομείς της ζωής και εισδύει στην προσωπική και ιδιωτική σφαίρα του επικουρούμενου προσώπου, γεγονός που δικαιολογεί τον σεβασμό των επιθυμιών του.

69. Επιπλέον, αναλόγως των περιστάσεων κάθε περίπτωσης, η βοήθεια αυτή μπορεί να ανταποκρίνεται σε διαφορετικές ανάγκες. Σε κατάσταση όπως αυτή της διαφοράς της κύριας δίκης, μία από τις συγκεκριμένες ανάγκες που εξέφρασε η A. είναι η παροχή βοήθειας στο πλαίσιο των πανεπιστημιακών σπουδών της. Η βοήθεια αυτή μπορεί, μεταξύ άλλων, να συνίσταται στην καταγραφή και την επεξεργασία του περιεχομένου των πανεπιστημιακών μαθημάτων και να περιλαμβάνει την προετοιμασία φακέλων μαθημάτων. Επιπλέον, το άτομο με αναπηρία χρειάζεται προσωπική βοήθεια σε κάθε συναναστροφή του με άλλους φοιτητές, πράγμα που σημαίνει ότι η βοήθεια αυτή αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της πανεπιστημιακής ζωής του. Η ιδιαίτερη αυτή ανάγκη φαίνεται να υπαγόρευσε τη μνημονευόμενη στην επίμαχη προσφορά θέσης εργασίας ηλικιακή προτίμηση. Πράγματι, η βασική ιδέα είναι ότι, από πλευράς της A., ένα πρόσωπο «κατά προτίμηση μεταξύ 18 και 30 ετών» θα είναι σε καλύτερη θέση, λόγω των ψυχολογικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών της ηλικιακής αυτής ομάδας, να φέρει εις πέρας την εν λόγω πτυχή της απαιτούμενης προσωπικής βοήθειας, επιτρέποντας ιδίως την καλύτερη παρακολούθηση των σπουδών της και την ευρύτερη συμμετοχή και ενσωμάτωση της A. στο κοινωνικό γίγνεσθαι του πανεπιστημίου. Συναφώς, η αναιρεσίβλητη της κύριας δίκης και η Πολωνική Κυβέρνηση υποστηρίζουν ότι ένας προσωπικός βοηθός κοντά στην ηλικία της A. θα μπορούσε να ενταχθεί ευκολότερα στο κοινωνικό περιβάλλον της A. και, κατά συνέπεια, να ενισχύσει την αυτονομία της και τη συμμετοχή της στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

70. Υπ' αυτήν την έννοια, μια ηλικιακή προτίμηση όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης πληροί, κατά τη γνώμη μου, το κριτήριο αναγκαιότητας του άρθρου 2, παράγραφος 5, της οδηγίας 2000/78. Πράγματι, η εκδήλωση μιας τέτοιας ηλικιακής προτίμησης συνιστά συγκεκριμενοποίηση του δικαιώματος των ατόμων με αναπηρία να ασκούν έλεγχο στη ζωή τους και να λαμβάνουν όλες τις αποφάσεις που τα αφορούν, καθόσον συμβάλλει στη διασφάλιση της αυτονομίας τους και της ένταξής τους στην κοινωνία. Η συνεκτίμηση της άποψης της A., σύμφωνα με την οποία ένα πρόσωπο κοντά στην ηλικία της μπορεί να της εξασφαλίσει

ικανοποιητική συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι, άποψη που μου φαίνεται απολύτως εύλογη, φρονώ ότι δεν βαίνει πέραν του αναγκαίου μέτρου για τη διασφάλιση του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού των ατόμων με αναπηρία.

71. Εναπόκειται, ωστόσο, στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει, υπό το πρίσμα των στοιχείων που έχει στη διάθεσή του, εάν πληρούται εν προκειμένω το κριτήριο της αναγκαιότητας.

72. Στον βαθμό που, υπό την επιφύλαξη των εξακριβώσεων στις οποίες οφείλει να προβεί το αιτούν δικαστήριο, το άρθρο 2, παράγραφος 5, της οδηγίας 2000/78 επιτρέπει τη δικαιολόγηση μέτρου όπως το επίμαχο στην κύρια δίκη, το Δικαστήριο δεν χρειάζεται, κατά τη γνώμη μου, να εξετάσει εάν ένα τέτοιο μέτρο μπορεί επίσης να δικαιολογηθεί υπό το πρίσμα άλλων διατάξεων της οδηγίας αυτής [17].

73. Εν πάση περιπτώσει, φρονώ ότι οι υπόλοιπες διατάξεις της εν λόγω οδηγίας στις οποίες παραπέμπει το αιτούν δικαστήριο με την αίτησή του για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως δεν έχουν εφαρμογή σε κατάσταση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη.

74. Όσον αφορά, αρχικώς, το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78, υπενθυμίζω ότι, σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, «[κ]ατά παρέκκλιση του άρθρου 2 παράγραφοι 1 και 2 [της εν λόγω οδηγίας], τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι η διαφορετική μεταχείριση που βασίζεται σε ένα από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1 [της ως άνω οδηγίας], δεν συνιστά διάκριση όταν, λόγω της φύσης των συγκεκριμένων επαγγελματικών δραστηριοτήτων ή του πλαισίου εντός του οποίου διεξάγονται αυτές, ένα τέτοιο χαρακτηριστικό αποτελεί ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση, εφόσον ο στόχος είναι θεμιτός και η προϋπόθεση είναι ανάλογη».

75. Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι δεν είναι ο λόγος επί του οποίου βασίζεται η διαφορετική μεταχείριση που πρέπει να συνιστά ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση, αλλά ένα χαρακτηριστικό συνδεόμενο με τον λόγο αυτό [18].

76. Επιπλέον, στο μέτρο που επιτρέπει παρέκκλιση από την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων, το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της αιτιολογικής της σκέψης 23, η οποία κάνει λόγο για «πολύ περιορισμένες περιπτώσεις» στις οποίες μπορεί να δικαιολογηθεί μια τέτοια διαφορετική μεταχείριση, πρέπει να ερμηνεύεται στενά [19].

77. Όσον αφορά το ζήτημα εάν ορισμένο χαρακτηριστικό που σχετίζεται με την ηλικία μπορεί, στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης, να συνιστά «ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση», κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78, από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι το να διαθέτει κάποιος ορισμένες σωματικές ικανότητες συνιστά χαρακτηριστικό που σχετίζεται με την ηλικία [20]. Ωστόσο, σε αντίθεση με τους εξετασθέντες από το Δικαστήριο επαγγελματικούς τομείς, ήτοι, ενδεικτικά, τις θέσεις μέσης βαθμίδας των τεχνικών υπηρεσιών του πυροσβεστικού σώματος [21], των

[17] Για παρόμοια προσέγγιση, βλ. αποφάσεις της 12ης Ιανουαρίου 2010, Wolf (C-229/08, EU:C:2010:3, σκέψη 45), και της 15ης Νοεμβρίου 2016, Salaberria Sorondo (C-258/15, EU:C:2016:873, σκέψη 49).

[18] Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 17ης Νοεμβρίου 2022, Ministero dell'Interno (Όριο ηλικίας για την πρόσληψη αστυνομικών διοικητών) (C-304/21, EU:C:2022:897, σκέψη 45 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[19] Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 21ης Οκτωβρίου 2021, Komisia za zashtita ot diskriminatsia (C-824/19, EU:C:2021:862, σκέψη 45 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[20] Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 17ης Νοεμβρίου 2022, Ministero dell'Interno (Όριο ηλικίας για την πρόσληψη αστυνομικών διοικητών) (C-304/21, EU:C:2022:897, σκέψη 46 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[21] Βλ. απόφαση της 12ης Ιανουαρίου 2010, Wolf (C-229/08, EU:C:2010:3).

αστυνομικών [22] ή των χειριστών αεροσκαφών [23], η χρήση σωματικής δύναμης συνδεόμενης με την ηλικία, κατά την έννοια της αιτιολογικής σκέψης 18 της εν λόγω οδηγίας, δεν είναι κρίσιμη στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης.

78. Τούτου λεχθέντος, φρονώ, πάντως, ότι ένα χαρακτηριστικό που σχετίζεται με την ηλικία δεν χρειάζεται κατ' ανάγκην να συνίσταται στο να διαθέτει κάποιος συγκεκριμένες σωματικές ικανότητες προκειμένου αυτό να αποτελεί «ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση», κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78. Συγκεκριμένα, κάθε ηλικία χαρακτηρίζεται και από άλλες ικανότητες, ιδίως κοινωνικής ή ψυχολογικής φύσεως. Αντιθέτως, αποφασιστικής σημασίας μού φαίνεται το γεγονός ότι το χαρακτηριστικό που σχετίζεται με την ηλικία και προσδιορίζεται κατ' αυτόν τον τρόπο υπαγορεύεται αντικειμενικά από τη φύση της επίμαχης επαγγελματικής δραστηριότητας ή από το πλαίσιο εντός του οποίου διεξάγεται αυτή. Με άλλα λόγια, το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό πρέπει να είναι απαραίτητο για την ορθή άσκηση μιας τέτοιας δραστηριότητας.

79. Όπως έχω ήδη αναφέρει, η παροχή υπηρεσιών προσωπικής βοήθειας σε άτομο με αναπηρία αφορά όλους τους τομείς της ζωής και εισδύει στην προσωπική και ιδιωτική σφαίρα του εν λόγω προσώπου. Επιπλέον, η βοήθεια αυτή μπορεί να ανταποκρίνεται σε διάφορες ανάγκες, συμπεριλαμβανομένης, εν προκειμένω, της υποστήριξης της Α. στο πλαίσιο των πανεπιστημιακών σπουδών της.

80. Λαμβανομένων υπόψη των συγκεκριμένων στοιχείων, μια ηλικιακή προτίμηση, όπως η επίμαχη στη διαφορά της κύριας δίκης, μου φαίνεται απολύτως κατανοητή, λόγος, εξάλλου, για τον οποίον επισήμανα προηγουμένως ότι η συνεκτίμηση μιας τέτοιας επιθυμίας μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει του άρθρου 2, παράγραφος 5, της οδηγίας 2000/78.

81. Ωστόσο, η διαπίστωση ότι είναι προτιμότερο, από πλευράς της Α., ο προσωπικός βοηθός της να είναι ηλικίας μεταξύ 18 και 30 ετών, λόγω των ψυχολογικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών της ηλικιακής αυτής ομάδας, δεν σημαίνει ότι πρόκειται για χαρακτηριστικά που μπορούν να θεωρηθούν *απαραίτητα* για την εκτέλεση των διαφόρων καθηκόντων που περιλαμβάνονται στην παροχή υπηρεσιών προσωπικής βοήθειας και, μεταξύ άλλων, εκείνων που αφορούν την παροχή βοήθειας στο πλαίσιο των πανεπιστημιακών σπουδών. Πράγματι, όπως ορθώς επισημαίνει η Επιτροπή, ένας βοηθός που βρίσκεται εκτός της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας θα μπορούσε επίσης να εκτελεί τα καθήκοντα που απαιτούνται κατά την παροχή υπηρεσιών προσωπικής βοήθειας, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που αφορούν την πανεπιστημιακή ζωή.

82. Κατά τη γνώμη μου, η νομολογία του Δικαστηρίου συνηγορεί υπέρ της ερμηνείας που μόλις διατύπωσα. Πράγματι, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η φράση «ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση», κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78, παραπέμπει σε προϋπόθεση η οποία υπαγορεύεται αντικειμενικά από τη φύση της επίμαχης επαγγελματικής δραστηριότητας ή από το πλαίσιο εντός του οποίου διεξάγεται αυτή. Δεν μπορεί, αντιθέτως, να καλύπτει υποκειμενικές εκτιμήσεις, όπως η βούληση του εργοδότη να λάβει υπόψη τις ιδιαίτερες επιθυμίες του πελάτη [24]. Συνεπώς, φρονώ ότι από τη συγκεκριμένη νομολογία προκύπτει ότι, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας, μόνον τα χαρακτηριστικά που, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, είναι αντικειμενικώς απαραίτητα για την άσκηση των επίμαχων επαγγελματικών δραστηριοτήτων μπορούν να χαρακτηριστούν ως «ουσιώδεις και καθοριστικές επαγγελματικές προϋποθέσεις». Εν προκειμένω, σε αντίθεση προς

22 Βλ. απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2016, Salaberria Sorondo (C-258/15, EU:C:2016:873).

23 Βλ. απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2019, Cafaro (C-396/18, EU:C:2019:929).

24 Βλ. απόφαση της 14ης Μαρτίου 2017, Bougnaoui και ADDH (C-188/15, EU:C:2017:204, σκέψη 40).

όσα ισχυρίζεται ειδικότερα η αναιρεσίβλητη της κύριας δίκης, διαπιστώνεται ότι η οικεία επαγγελματική δραστηριότητα θα μπορούσε να ασκηθεί, από αντικειμενικής απόψεως, και από πρόσωπο που δεν ανήκει στην επιθυμητή ηλικιακή ομάδα, έστω και αν, από πλευράς της A., η παρεχόμενη υπηρεσία δεν θα ανταποκρινόταν, σε μια τέτοια περίπτωση, εξίσου ικανοποιητικά στις ανάγκες της, ιδίως στην ανάγκη παροχής βοήθειας στο πλαίσιο των πανεπιστημιακών σπουδών της.

83. Επισημαίνω, συναφώς, ότι οι ανάγκες στις οποίες πρέπει να ανταποκρίνονται οι υπηρεσίες προσωπικής βοήθειας δεν μπορούν να καθοριστούν εκ των προτέρων, ή τουλάχιστον όχι πλήρως, δεδομένου ότι ίδιον των υπηρεσιών αυτών είναι ότι ανταποκρίνονται στις θεμιτές επιθυμίες που, κατά περίπτωση, εκφράζει το επικουρούμενο πρόσωπο.

84. Η ανάγκη προσαρμογής κάθε παροχής σε κάθε συγκεκριμένη κατάσταση, αναλόγως των εκφραζόμενων αναγκών, είναι αυτή που, λόγω της υποκειμενικής διάστασής της, δεν επιτρέπει να θεωρηθεί ότι ένα δεδομένο χαρακτηριστικό αποτελεί ουσιώδη και καθοριστική προϋπόθεση που υπαγορεύεται αντικειμενικά από τη φύση της δραστηριότητας ή από το πλαίσιο εντός του οποίου διεξάγεται η εν λόγω δραστηριότητα.

85. Κατά συνέπεια, η προτίμηση συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας είναι απόρροια υποκειμενικής εκτίμησης, υπό την έννοια ότι αφορά συγκεκριμένα το επικουρούμενο εν προκειμένω πρόσωπο, το οποίο εκτιμά ότι ένα άτομο της ηλικιακής αυτής ομάδας θα παρέχει ποιοτικώς ανώτερες υπηρεσίες. Πλην όμως, η εκδήλωση μιας τέτοιας προτίμησης δεν σημαίνει ότι τα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας, ιδίως από απόψεως κοινωνικής ή ψυχολογικής φύσεως ικανοτήτων, υπαγορεύονται αντικειμενικά από τη δραστηριότητα της προσωπικής βοήθειας. Με άλλα λόγια, από πλευράς του επικουρούμενου προσώπου, η απαιτούμενη βοήθεια θα ανταποκρίνεται καλύτερα στις ανάγκες του. Ωστόσο, ένα άλλο επικουρούμενο πρόσωπο θα μπορούσε να θεωρεί ότι η πείρα και η ωριμότητα που αποκτήθηκε κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής ζωής ενός μεγαλύτερου σε ηλικία προσωπικού βοηθού θα επέτρεπε στον τελευταίο να ανταποκριθεί καλύτερα στις ανάγκες του.

86. Ένα χαρακτηριστικό που σχετίζεται με την ηλικία και το οποίο, από πλευράς του ατόμου με αναπηρία, επιτρέπει τη βελτίωση των συνθηκών παροχής προσωπικής βοήθειας, δεν μπορεί, επομένως, κατά τη γνώμη μου, να συνιστά «ουσιώδη και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση», κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78, διότι τούτο θα σήμαινε ότι η άποψη του επικουρούμενου προσώπου θα έπρεπε να λαμβάνεται υπόψη σε κάθε περίπτωση. Η θέση ότι οι εκφραζόμενες επιθυμίες, καίτοι θεμιτές, μπορούν να επιτρέψουν να διαπιστωθεί η ύπαρξη μιας τέτοιας ουσιώδους προϋπόθεσης, μου φαίνεται, εξάλλου, ασυμβίβαστη με την ανάγκη να ερμηνεύεται η διάταξη αυτή στενά και να γίνεται δεκτή η προβλεπόμενη σε αυτή δικαιολόγηση μόνο σε «πολύ περιορισμένες περιπτώσεις», όπως αναφέρεται στην αιτιολογική σκέψη 23 της οδηγίας αυτής.

87. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω στοιχείων, φρονώ ότι η επίμαχη στη διαφορά της κύριας δίκης διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας δεν μπορεί να δικαιολογηθεί δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78.

88. Περαιτέρω, όσον αφορά το άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78/ΕΚ, από τη διάταξη αυτή προκύπτει ότι «[κ]ατά παρέκκλιση εκ του άρθρου 2 παράγραφος 2, [της εν λόγω οδηγίας], τα κράτη μέλη δύνανται να προβλέπουν ότι η λόγω ηλικίας διαφορετική μεταχείριση δεν συνιστά διάκριση εφόσον δικαιολογείται στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου

αντικειμενικά και λογικά από έναν θεμιτό στόχο, ιδίως δε από θεμιτούς στόχους της πολιτικής στον τομέα της απασχόλησης, της αγοράς εργασίας και της επαγγελματικής κατάρτισης, και εφόσον τα μέσα επίτευξης του στόχου αυτού είναι πρόσφορα και αναγκαία».

89. Όσον αφορά την ύπαρξη θεμιτού στόχου, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78, υπενθυμίζεται ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι οι στόχοι που μπορούν να θεωρηθούν ως «θεμιτοί» και, κατά συνέπεια, ικανοί να δικαιολογήσουν την παρέκκλιση από την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ηλικίας, είναι στόχοι που εμπίπτουν στην κοινωνική πολιτική, όπως οι στόχοι που συνδέονται με την πολιτική της απασχόλησης, της αγοράς εργασίας ή της επαγγελματικής κατάρτισης. Ως εκ του γενικού συμφέροντος χαρακτήρα τους, οι θεμιτοί αυτοί στόχοι διακρίνονται από αμιγώς ατομικούς λόγους οι οποίοι χαρακτηρίζουν την κατάσταση του εργοδότη [25].

90. Όπως επισήμανα προηγουμένως, η εθνική ρύθμιση στην οποία στηρίζεται το επίμαχο στην κύρια δίκη ατομικό μέτρο αποσκοπεί στο να λαμβάνεται υπόψη το δικαίωμα ατόμων με αναπηρία στην οργάνωση των συνθηκών διαβίωσής τους κατά τον πλέον αυτόνομο και ανεξάρτητο τρόπο και στο να ενισχύεται τόσο η προσωπική αυτονομία τους όσο και τα κίνητρά τους για συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι, σε ισότιμη βάση με τους άλλους και με σεβασμό της αξιοπρέπειάς τους. Ωστόσο, ένας τέτοιος στόχος δεν αποτελεί θεμιτό στόχο της πολιτικής στον τομέα της απασχόλησης, της αγοράς εργασίας και της επαγγελματικής κατάρτισης, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78. Ως εκ τούτου, εκτιμώ ότι η διάταξη αυτή δεν μπορεί να χρησιμεύσει ως έρεισμα για τη δικαιολόγηση της επίμαχης στη διαφορά της κύριας δίκης διαφορετικής μεταχείρισης λόγω ηλικίας.

91. Τέλος, πρέπει να εξεταστεί εάν το άρθρο 7 της οδηγίας 2000/78 τυγχάνει εφαρμογής στην υπό κρίση υπόθεση.

92. Κατά την παράγραφο 1 του άρθρου αυτού, «[π]ροκειμένου να πραγματωθεί η πλήρης ισότητα στην επαγγελματική ζωή, η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να θεσπίσουν ειδικά μέτρα με σκοπό την πρόληψη ή την αντιστάθμιση μειονεκτημάτων για ένα από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1 [της εν λόγω οδηγίας]». Η παράγραφος 2 του ίδιου άρθρου προβλέπει ότι, «[ό]σον αφορά τα πρόσωπα με ειδικές ανάγκες, η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να εισάγουν διατάξεις προστασίας της υγείας και της ασφαλείας στο χώρο εργασίας, ούτε μέτρα που στοχεύουν στη δημιουργία ή τη διατήρηση προϋποθέσεων ή διευκολύνσεων με σκοπό τη διαφύλαξη ή την ενθάρρυνση της ένταξής τους στον κόσμο της εργασίας».

93. Όπως και η Επιτροπή, φρονώ ότι ούτε το επίμαχο στη διαφορά της κύριας δίκης ατομικό μέτρο ούτε η εθνική ρύθμιση στην οποία στηρίζεται το μέτρο αυτό εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 7 της οδηγίας 2000/78, το οποίο, όπως προκύπτει από τη διατύπωσή του, αποσκοπεί στη διασφάλιση της ισότητας στην επαγγελματική ζωή. Πλην όμως, δεν είναι αυτός ο σκοπός τον οποίον επιδιώκουν η επίμαχη ρύθμιση και το επίμαχο μέτρο.

94. Όσον αφορά, αφενός, την παράγραφο 1 του εν λόγω άρθρου, από τη σκέψη 64 της απόφασης της 22ας Ιανουαρίου 2019, Cresco Investigation [26], προκύπτει ότι η διάταξη αυτή έχει ως σαφή και περιορισμένο σκοπό να επιτρέπει τα μέτρα τα οποία, μολονότι κατά τα φαινόμενα εισάγουν διακρίσεις, αποσκοπούν στην πραγματικότητα στην εξάλειψη ή στη μείωση των ανισοτήτων που εκδηλώνονται ενδεχομένως στην πράξη εντός του κοινωνικού βίου. Λαμβανομένου υπόψη ότι η εν

[25] Βλ. απόφαση της 5ης Μαρτίου 2009, Age Concern England (C-388/07, EU:C:2009:128, σκέψη 46).

[26] C-193/17 (EU:C:2019:43).

λόγω οδηγία αποσκοπεί, όπως προκύπτει τόσο από τον τίτλο και το προοίμιό της όσο και από το περιεχόμενο και τον σκοπό της, να θεσπίσει ένα γενικό πλαίσιο για την ίση μεταχείριση *στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας*[27], η φράση «κοινωνικός βίος» έχει, κατά τη γνώμη μου, την έννοια ότι αναφέρεται αποκλειστικά στην «επαγγελματική ζωή», σύμφωνα με τη διατύπωση του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας.

95. Όσον αφορά, αφετέρου, το άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/78, το άρθρο αυτό επιτρέπει τη θέσπιση ειδικών μέτρων που σκοπούν πράγματι στην εξάλειψη ή τον περιορισμό στην πράξη των ανισοτήτων εις βάρος των ατόμων με αναπηρία, ανισοτήτων που ενδέχεται να καταγράφονται στην κοινωνική και, ειδικότερα, στην επαγγελματική ζωή τους, καθώς και στην επίτευξη ουσιαστικής και όχι τυπικής ισότητας, μέσω του περιορισμού των εν λόγω ανισοτήτων[28]. Ακόμη και αν η σκέψη 47 της απόφασης της 9ης Μαρτίου 2017, Milkova[29], μπορούσε να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι το πεδίο εφαρμογής της ως άνω διάταξης δεν περιορίζεται στην αμιγώς επαγγελματική ζωή, μια τέτοια ερμηνεία θα έπρεπε, κατά τη γνώμη μου, να απορριφθεί ως εκ του σκοπού της εν λόγω οδηγίας, τον οποίο ανέφερα στο προηγούμενο σημείο των παρουσών προτάσεων. Επισημαίνω, επιπλέον, ότι με την απόφαση της 17ης Ιουλίου 2008, Coleman[30], το Δικαστήριο περιόρισε ρητώς το πεδίο εφαρμογής της συγκεκριμένης διάταξης στον «κόσμο της εργασίας».

96. Επιπλέον, απαντώντας σε ζήτημα το οποίο ήγειρε συναφώς το αιτούν δικαστήριο, φρονώ ότι η συνεκτίμηση του άρθρου 5, παράγραφοι 1 και 4, της Σύμβασης του ΟΗΕ δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα τη διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 7 της οδηγίας 2000/78 πέραν των μέτρων που αφορούν την ισότητα στην επαγγελματική ζωή.

97. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω εκτιμήσεων, φρονώ ότι το άρθρο 7 της οδηγίας αυτής δεν μπορεί, κατά τη γνώμη μου, να αποτελέσει έρεισμα για τη δικαιολόγηση της επίμαχης στη διαφορά της κύριας δίκης διαφορετικής μεταχείρισης λόγω ηλικίας, σκοπός της οποίας είναι να διασφαλίσει εν γένει την αυτονομία των ατόμων με αναπηρία και την ένταξή τους στην κοινωνία[31].

V. Πρόταση

98. Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο προδικαστικό ερώτημα που υπέβαλε Bundesarbeitsgericht (Ομοσπονδιακό Δικαστήριο Εργατικών Διαφορών, Γερμανία) ως εξής:

«Το άρθρο 2, παράγραφος 5, της οδηγίας 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του άρθρου 26 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του άρθρου 19 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία,

27 Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 2ας Ιουνίου 2022, HK κατά Danmark και HK κατά Privat (C-587/20, EU:C:2022:419, σκέψη 31).

28 Βλ. απόφαση της 9ης Μαρτίου 2017, Milkova (C-406/15, EU:C:2017:198, σκέψη 47).

29 C-406/15 (EU:C:2017:198).

30 C-303/06 (EU:C:2008:415, σκέψη 42).

31 Εν πάση περιπτώσει, και παρά το γεγονός ότι το αιτούν δικαστήριο δεν κάνει σχετική αναφορά στο προδικαστικό ερώτημά του, επισημαίνω ότι πρέπει να αποκλειστεί και η εφαρμογή του άρθρου 5 της οδηγίας 2000/78, το οποίο αφορά τις εύλογες προσαρμογές για τα άτομα με αναπηρία, καθόσον αντικείμενο του άρθρου αυτού είναι τα μέτρα που πρέπει να λάβει ο εργοδότης ώστε το πρόσωπο με αναπηρία να μπορεί να έχει πρόσβαση σε θέση εργασίας, να ασκεί ή να προάγεται στο επάγγελμά του, ή προκειμένου να του παρέχεται εκπαίδευση, πράγμα που δεν αντιστοιχεί στην επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης κατάσταση.

έχει την έννοια ότι:

δεν αντιτίθεται, δυνάμει εθνικής ρύθμισης που προβλέπει ότι οι επιθυμίες των ατόμων με αναπηρία όσον αφορά την οργάνωση της παρεχόμενης σε αυτά προσωπικής βοήθειας πρέπει να λαμβάνονται υπόψη προκειμένου να διασφαλίζεται η αυτονομία τους και η ένταξή τους στην κοινωνία, στην πρόσληψη προσωπικού βοηθού με ηλικιακό κριτήριο, υπό τον όρο ότι το μέτρο αυτό είναι αναγκαίο για την προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών άλλων».